

Historisk tilbageblik

Af Vagn Slott Andersen.

Efter mere end 60 år på Lammefjorden flyttede vi, min kone og jeg, i marts 2000 vore teltpæle til Vindekilde. Vindekilde, hvad og hvor er det?

Et lille lokalsamfund, der i dag består af ca. 30 huse og vel dobbelt så mange indvånere. Det var der, vi om sommeren, som børn og unge, kørte igennem på vej til stranden; Sanddobberne eller Vraget. Og måske en ispind i konditoriet på vej hjem

For at erindre dette, skal man vistnok have en lokal opvækst, og være 60 plus.

Trods sin lidenhed repræsenterer Vindekilde en lang historie, som jeg vil fortælle en smule om i det følgende.

Som nævnt ovenfor har jeg levet det meste af mit liv på Lammefjorden, hvor mine morforældre begyndte som nybyggere i starten af 1900 tallet.

Lammefjorden historie kender vi - næsten på dato. Zytphen Adeler, opførelsen af Dæmningen i 1873 – 74, de første nybyggere, der tog den fugtige og klamme jord i besiddelse, og fristede en barsk og hård tilværelse, for at få til det daglige brød.

Efter den sidste sænkning af vandstanden i 1943, hvor lammefjordssøen blev tørlagt, blev dyrkningsforholdene markant forbedret, markerne kunne nu afvandes, klimaet blev nu meget sundere for fjordboerne at leve i. Og to år senere – den 5. maj 45, da de tyske tropper i Danmark kapitulerede, var behovet for fødevarer meget stort – overalt i Europa.

Samtidig fik Danmark, og hele Europa, en meget stor hjælp fra Amerika gennem Marchallplanen der gav udviklingen et vældigt skub fremad, til den Lammefjord, vi kender i dag.

Med adresseændringen til Vindekilde i foråret 2000, blev vores lokalhistorie forlænget – bagud – med flere tusinde år. Gravhøjene fra bronzealderen beretter om beboelse, der ligger fire tusinde år tilbage, og bopladser fra stenalderen findes flere steder i Odsherred, og fortæller at endnu tidligere havde vore forfædre fundet områderne omkring Vejrhøjbuens attraktive .

På toppen af Vejrhøj, 121 meter over havet, er for mere end 3000 år siden, bygget en prægtig gravhøj, der kunstigt øger højden med en halv snes meter. Herfra kunne man skue 360 grader rundt, og holde øje med evt. fjender, der måtte komme. Mange gravhøje fra bronzealderen ligger rundt i landskabet og fortæller, at området tidligt var attraktivt for bosættelse, med vand på tre sider, hvor der kunne fourageres . Vandet fra kilderne var fint ferskvand, til drikkebrug, og blev ved snilde udnyttet til at trække små kværne, såkaldte ”Skvætmøller”, der kunne male kornet.

For at få mere fast grund under historien, springer vi så nogle tusinde år frem til omkring år 1200, hvor Kirken – der jo var katolsk – ejede meget store jordbesiddelser, der svarede til 30 % af Sjælland, og via tiender fra sognene havde samlet stor kapital, og for at tage vare på denne, og også fungere som retsinstant i området, kirken var jo dommer i såvel verdslige som religiøse spørgsmål, foranledigede Roskildebispen - Peder Sunesøn, at der blev bygget en borg, hvorfra han kunne tage sig af disse opgaver. Borgen blev anlagt på en borgbanke ved det smalle ” draug ” mellem Sejerøbugten og Lammefjorden, og kontrollerede således al landværts trafik til og fra Odsherred. En strategisk god placering, som skiftende biskopper via Roskildefjord, Isefjord og Lammefjorden kunne sejle til og passe ”butikken”.

Det oprindelige slot hold stand under Grevens fejde, hvor det var belejret og blev udsultet gennem mange uger. Historien fortæller, at der ikke var mad tilbage, der var kun én gris, som hver dag blev trukket op på fæstningsmuren, hvor den blev trukket og prikket, så den skreg. Belejrerne troede, at der hver dag blev slagtet en gris, og opgav til sidst belejringen.

Dragsholms daværende besidder, Roskildebispen,Joakim Rønnev, havde fået sit bispeembede ved at sværge Chr. d. III huldskab og troskab, men i forbindelse med reformationen i 1536 ”glemte ” bispen sin ed, han ville ikke opgive sine rigdomme,som han besad i kraft af den katolske kirke.

Men han blev knækket, som landets øvrige bisper, og blev indsat som fange på Dragsholm, hvor han sad indtil sin død i 1540.

Ved Reformationen i 1536 blev al kirkegods inddraget under Kronen. Ved denne transaktion tilførtes Kongen meget store økonomiske midler, som der var stor brug for efter borgerkrigen (Grevens Fejde). Kongen gjorde ved dette ”tyveri” en dyd af en nødvendighed.

Den katolske kirke med dens aflad ”når pengene i kisten klinger” var afløst af Luthers 95 teser som han opslog på klosterkirken i Wittenberg i 1517.

Svenske krigene i 1650'erne lagde Dragsholm i ruiner, og efter fredsslutningen i 1660 var Danmark dybt forgældet. Slottet, den engang så uindtagelige fæstning, var nu en ruin, og kongens økonomi (Frederik d. III) var ikke i stand til at genopbygge slottet. Krigen mod svenskerne, som den tidligere konge, Chr. d. IV havde startet, var blevet finansieret ved optagelse af store lån hos pengestærke danskere, som kongen nu ikke kunne betale tilbage.

En af kongens meget store kreditorer var rentemester Heinrich Muller, som stillede sig tilfreds med at overtage Dragsholm som delvis udligning af sit tilgodehavende. Der var dog den hage ved overtagelsen, at det var kongen, der alene satte prisen på godset, som var urealistisk høj, og efter kort tid måtte Muller opgive, og overlade Dragsholm til sin kreditor, den portugisiske jøde Manuel Texira, som fik samme skæbne, og i 1694 sælge godset til Frederik Chr. Adeler for en slik.

Dragsholm forblev i Adeler slægtens eje frem til 1932, hvor den sidste Adeler, Georg Frederik de Falsen Zytphen Adeler døde, og blev gravlagt i en bronzehøj på Brydebjerg ved siden af sin hustru Petra Steensen – Leth, der var død 10 år tidligere.

Lokalsamfundet Vindekilde har eksisteret i ”læ” af Dragsholm gennem historien, afhængigheden har gået begge veje – på godt og ondt.

For beboerne i Vindekilde har borgen været en arbejdsplads, og gennem skiftende tider givet tryghed og til andre tider, har det givet anledning til modvilje og murren i krogene.

Efter reformationen i 1536 overtog kongen store godser med underliggende bøndergods, og Dragsholm blev også en del af krongodset. I den periode bestod landsbyen Vindekilde af en del gårde, og byen lå i Vallekilde sogn i Skippinge herred, ligesom Stubberup, Kårup og Ordrup, der alle måtte køre til Vallekilde kirke, og betale tiende til præst og degn i Vallekilde.

Denne lange kørsel til kirken medførte, at beboerne i de tre sidstnævnte byer ansøgte kongen Frederik d. II om at bruge Fårevejle kirke i stedet, hvilket blev bevilget i okt. 1580.

Hermed kom området nord for landevejen under Fårevejle sogn, så skellet mellem Fårevejle og Vallekilde sogne kom til at gå midt gennem Vindekilde by, og det blev tillige skellet mellem Odsherred og Skippinge herred.

Gårdene i Vindekilde by hørte under Dragsholm, og var fæstegårde, som var ejet af herremanden på Dragsholm. Landsbyens og godsets jorder lå ind mellem hinanden, og blev drevet i fællesskab.

I den første halvdel af 1600 tallet blev der nedlagt en del landsbyer over hele landet, nogle steder fik bønderne lidt jord i erstatning for det, der var taget fra dem, dette skete også for de gårde der lå i Vallekilde sogn. Der var 16 gårdmænd i Vindekilde, der mistede deres jord, og de fortsatte som husmænd med lidt jord, men blev fritaget for at betale landgilde.

I matriklen fra 1664 fremgår det, at Rødegård og kroen, samt tre husmænd uden jord blev indskrevet under Fårevejle. Resten af byen blev indskrevet under Vallekilde sogn.

I Chr. d. V. matrikel fra 1688 blev Vindekilde igen samlet under Vallekilde sogn.

Den mest markante bygning i Vindekilde er Rødegård, der i første del af 1600 tallet fungerede som avlsgård til Dragsholm, men nedbrændte, og funktionen som ladegård blev flyttet til Dragsholm – det eksakte årstal kendes ikke.

Brandtomten overdrages i oktober 1653 af kongen - Frederik d. III - til skriveren på Dragsholm Christen Pedersen Poder, der opfører den nuværende Rødegård, dog med en noget større

bygningsmasse end vi ser i dag.

I mere end 200 år efter Adellerslægtens overtagelse af Dragsholm i 1694 fungerede Rødegård som administrationscenter for skiftende ejere af slottet .

Godsinspektør W.R. Cramer sidder i en årrække som inspektør på Rødegård, og fra Kirkebøgerne fremgår, at Cramers første hustru Marianne Hansen døde i Vindekilde 1862 – 32 år gammel.

Cramers anden hustru var Anna Olavia f. Bonnevie, præstedatter fra Vallekilde, var 38 år gammel, da hun fødte trillinger i 1868. Det fremgår af Kirkebogen : *Hun overlevede ikke fødslerne ,men døde ottende dagen efter at have født trillinger.*

De tre børn – Carl Honoratus, Theodor Andreas og pigen Jonanine levede og blev normalt gamle.

Cramers tredje hustru Emma Eline Juliane Cramer havde kunstneriske gener, hun malede fra Vindekilde et billede ud over Lammefjorden – inden tørlægningen – et billede som måske blev brugt som inspiration til det meget kendte Lammefjordsbillede, med kirken og de fire øer der stikker op i fjordens vand, Inderø, Flintholm, Mellelø (hvor stationen ligger) og Storøen.

Ved loven om Lensaflysning i 1919, hvor Dragsholm overgik til fri ejendom måtte ejeren, G.F. de Falsen Zytphen Adeler, dels kontant indbetale 1.5 mio. kr. til statskassen og dels afgive store jordtilliggende. For at skaffe de mange penge blev Teglværksgården med et jordtilliggende på 400 td.l. i 1921 udstykket til Statshusmandsbrug.

Rødegård frasælges i 1938, og drives i nogle år som pensionat af Anton Kristiansen.

I dag ejes Rødegård af Bente Ahlefeldt Laurvig Bille .

I 1932 dør den sidste ejer, G.F. de Falsen Zytphen Adeler barnløs , han gravsættes ved siden af sin hustru Petra de Falsen Zytphen Adeler – f. Steensen Leth, i en bronzehøj på Brydebjerg og Statens Jordlovsudvalg overtager Dragsholm. I de følgende fem år bliver udstykket flere stats husmandsbrug. Frem til 1937 blev i Vindekilde udstykket 21 parceller til nye brug, også en parcel beregnet til en kirkegård blev udstykket, inden resterne i 1937 blev solgt til Johan Frederik Bøttger, nu med et jordtilliggende på ca. 300 td. land, mod det oprindelige fra slottets storhedstid i midten af 1850'erne, hvor arealet omfattede 1600 tdr. hartkorn.

Gennem diverse arkiver er det muligt at danne sig et billede af livet i det lille lokalsamfund (Vindekilde), med møllen, der blev trukket at vand fra kilderne, der blev samlet i en mølledam, og som nu i nyere tid er blevet til en branddam. Der står også i fæstet mellem Dragsholm og Mølleren, at der medfulgte en hesteomgang, hvilket fortæller, at det i perioder kunne knibe med tilstrækkeligt vand til møllehjulet. Møllen fungerede frem til 1840, hvor den sidste møller flyttede til Stubberup.

Der var også et Jordmoderhus i Vindekilde ,der første gang er nævnt i 1829 - og huset er stadig beboet, dog ikke af en jordmoder. Stillingen som jordmoder blev udført af kvinder ,der selv havde født – gerne flere gange – uddannelsen var på seks måneder – på et sygehus – det første regulativ om uddannelsen ,er fra 1787. Jordmoderens aflønning var helt afhængig af den fødende families økonomi ,hvilken ofte var ret begrænset.

I 1893 blev indført en lønningslov for jordemødre ,der gav dem en årsløn på 120 – 130 kr.

Den sidste jordmoder i huset var Madam Maren Kristine Mudderspack – 67 år gammel.

I 1906 blev jordmoderboligen flyttet til Bjergesø.

Der findes i arkiverne også beretninger om krohold .I 1664 hedder kroholderen Valentin Hansen, han har kroen i fæste fra Dragsholm .Kroen lå formentlig, på daværende tidspunkt ,overfor Rødegård – stratetisk placeret – for her kom man forbi på vej til arbejde på slottet ad Malkepigestien .Der er jo nok druknet nogle frustrationer i noget brændevin på vandringen mellem hjem og arbejdsplads. I 1739 berettes om et mord i kroen – og den sårede ” *blev af sognepræsten til døden beredt ,og med det hellige alters sakramente forsynet, hvorefter han straks bortdøde* ”. Kroen blev senere flyttet op overfor mølledammen ,men det lakkede mod enden for kroholdet i

Vindekilde. I en skrivelse fra Rentekammeret i 1787 meddeltes det at: *”Den på kroholdet i Vindekilde for Rasmus Zachariassen udstedte bevilling af 17 februar 1767 bliver for eftertiden aldeles nedlagt.”*

Kroen blev flyttet til Kroenborg, hvor postvognen mellem Jyderup og Nykøbing holdt ind for at ”bede” (spise mad) og skifte heste, inden turen fortsatte. Ruten for postvognen fra Jyderup, gik ad den smalle passage mellem stranden og Dragsholm, videre gennem Vindekilde til Fårevejle Kirkeby, hvorefter turen gik over Riis og igen ned til Kroenborg, og videre mod Nykøbing. I 1968 åbnede den nye Slagelse – Kalundborgvej, og trafikken gennem Vindekilde ebbede ud.

I 1814 underskrev Frederik d. VI en skolelov, der betød tvungen undervisningspligt for alle børn mellem 7 og 14 år.

Den 17 november 1881 blev indviet en Pogeskole i Vindekilde, på den matrikel, hvor de tidligere skolebygninger stadig ligger i dag. I 1893 blev skolen omdannet til en rigtig skole, hvor børnene kunne gå i hele deres skoletid – alle syv år. En folketælling beretter, at der i selve Vindekilde var 59 børn, dertil kom børnene fra Bjergene, der også frekventerede skolen i Vindekilde.

I november 1953 blev skolen omdannet til en forskole til skolen i Fårevejle Kirkeby, og de ældste elever kom nu dertil. Skolen i Vindekilde blev nedlagt i 1962, og bygningerne er nu privat bolig.

I 1836 bliver den unge officer, Georg Frederik von Zytphen viet til arvingen af Dragsholm og Dønnerup, Bertha Henriette Frederikke Løvenskjold – kaldet Fritze – og den unge von Zytphen blev optaget i den danske adelsstand, under navnet Zytphen Adeler.

Den unge godsejer satte i de kommende mange år sit markante præg på såvel lokalområdet, som han også gjorde nationalt – han var medlem af Amtsrådet – af Rigsrådets Folketing, og fra 1866 og til sin død i 1878 medlem af Landstinget.

Han afskaffede allerede i 1839 hoveriet på Dragsholm, nogle få år senere indførte baronen overskudsdeling til alle medarbejdere på godset. Dygtige fæstere fik mulighed for at købe deres gårde til selveje, og da han erfarede at flere af Godsets folk var kommet i gæld til egnens høkere og kromænd, betalte han deres gæld, og oprettede samtidig en ”Forbrugsforening” på Rødegård, hvor de kunne købe deres dagligvarer til humane priser.

Zytphen Adeler oprettede også et Asyl, hvor malkepiger / koner kunne få passet deres børn, når mødrene var på arbejde, asylet blev senere udvidet til også at tage sig af gamle medarbejdere. Statuen af Zytphen Adeler i Fårevejle Stationsby blev rejst på en sokkel af rester fra asylet.

På Dragsholm blev jorden drænet og merglet, de gamle hjulpløve blev afløst af moderne svingpløve, der kunne trækkes af kun to heste, avlsbygningerne blev fornyet og der blev installeret en dampmaskine – den første i dansk landbrug.

Under tre års krigen 1848 – 50 var G.F.O. Zytphen Adeleler indkaldt, og var adjudant for Kongen Frederik d. VII.

I tiåret 1840 – 1850 gennemførte Zytphen Adeler tørlægningen og kultivering af Svinninge Vejle.

Også tørlægningen af Lammefjorden fra 1870 var baronen initiativtager til. Men det er en hel anden historie som mange gennem tiderne har fortalt om.